

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ЖАҲОН ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

мавзусидаги Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман

МАТЕРИАЛАРИ

БУХОРО – 2021

Илмий – амалий анжуман Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги тасарруфидаги олий таълим ва илмий-тадқиқот муассасаларида 2021 йилдаги Республика миқёсида ўтказиладиган илмий ва илмий-техник анжуманлар режасига кўра Бухоро давлат университетида 2021 йилнинг 8 октябр куни “**Жаҳон тарихининг долзарб муаммолари**” мавзусида Республика миқёсида илмий-амалий анжумани белгиланган тадбирларни амалга ошириш мақсадида ўтказилди.

МАСЪУЛ МУҲАРРИР:

Ҳайитов Ш.А. – БухДУ профессори, тарих фанлари доктори

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Бухоро давлат университети ректори,
иқтисод фанлари доктори , профессор

О.Х.Ҳамидов

Тарих ва маданий мерос факультети декани в.в.б.

Ж.Р.Жўраев

Жаҳон тарихи кафедраси мудири, тарих
фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент

О.Р.Рашидов

Жаҳон тарихи кафедраси доценти,
тарих фанлари номзоди

К.Ж.Рахмонов

Жаҳон тарихи кафедраси катта ўқитувчиси, (PhD)

М.З.Орзиев

Жаҳон тарихи кафедраси катта ўқитувчиси, (PhD)

Б.Н.Ризаев

Жаҳон тарихи кафедраси ўқитувчиси, (PhD)

Ж.Ш.Ҳайитов

Тўплаб нашрга тайёрловчилар:

К.Ж.Рахмонов - Жаҳон тарихи кафедраси доценти,
тарих фанлари номзоди

Ш.М.Мирзоев - Жаҳон тарихи кафедраси ўқитувчиси

Илмий-амалий анжуман материалларида чоп этилаётган мақола ва тезислардаги матн, манба ва адабиётлар учун муаллифларнинг ўзлари масъулдирлар

sezilib turadi. Mintaqada va O'zbekistonda ta'sir doirasini istiqbolda kuchaytirish uchun kompleks dastur tuzish kerakligi bilan bog'liq ekspansiyachilik xarakteridagi fikrlarning xorij olimlari va blogger siyosatdonlar maqolalarida uchrashi noxush holatdir.

Xullas, tarix fani o'qituvchisi o'z o'quvchilariga tarixiy haqiqatni ochib berishda xorijda chop etilgan nashrlardan foydalanib ish ko'rsa, o'tilayotgan darsning ta'limiy va tarbiyaviy samaradorligi yanada yuqori bo'lishi hech qanday isbot talab qilmaydi.

БУХОРО АМИРЛИГИНИНГ ЕВРОПА ВА АМЕРИКА МАМЛАКАТЛАРИ БИЛАН САВДО АЛОҚАЛАРИ

Қудратов Шухрат

*БухДУ, Бухоро тарихи кафедраси
катта уқитувчиси*

Бухоро амирлиги тарихини ўрганиш ва таҳлил қилиш борасида кўпгина олим ва тадқиқотчилар томонидан илмий изланишлар олиб борилган. Бугунги кундаги энг асосий вазифалардан бири, амирлик тарихини ёритиб берувчи ўрганилмаган манба ва ҳужжатларни илмий истеъмолга киритиб ёш, баркамол авлодни мустақиллик руҳида тарбияладиган тадқиқотлар яратиш лозим.

XIX аср охири XX аср бошларида Бухоро амирлиги шарқнинг йирик давлатларидан бири бўлиб, амирлик бу пайтда шарқ мамлакатлари билан бир қаторда Европа ва Америка давлатлари билан савдо алоқалари олиб борган. Хусусан, Англия, Германия, Франция, АҚШ давлатлари бозорларига амирлик маҳсулотлари экспорт қилинган бўлиб, амирликнинг экспорт қиладиган маҳсулотлари асосан пахта, ёғ маҳсулотлари, қоракўл тери, жун ва жун маҳсулотлари, ипак ва шойи маҳсулотларидан иборат бўлган. Бу маҳсулотларнинг сифати дунё бозорларида жуда юкори баҳоланган.

Бухоро жуда қадимдан Ўрта Осиёда ва жаҳонда қорақўл тери савдоси маркази саналиб, Ўрта Осиёнинг қорақўл етиштирадиган туманлари Қорақўл ва Қарши, Туркменистоннинг Чоржўй, Карки хатто Хоразм ва Афғонистондан Бухорога қорақўл терилари олиб келинган. Биргина Афғонистондан ҳар мавсумда Бухоро бозорларига 150-200 минг донагача қорақўл терилари олиб келинганлиги ҳақидаги маълумотлар мавжуд бўлиб[1] қорақўл терилари Бухоро орқали Россия бозорларига ва Америкага, хатто қорақўл тери жуда қадрли бўлган Кавказга ва Эронга ўтиб турган.

XIX аср охири XX аср бошларида Бухородан товарларнинг Европага олиб чиқилиши учун қулай имкониятлар пайдо бўлди. Бухоро ва Туркистондаги фаолият кўрсатаётган ёғ-мой заводларида тўпланган 80.000 пуд кунжара (мол озукаси) нинг қарйиб ҳаммаси Ботуми, Петроград ва Либава шаҳарлари орқали Германия мамлакатига, қора молларни боқиш учун озуқа сифатида юборилган.[2] Мазкур мамлакатда катта талаб қилинадиган товарлардан яна бири қорақўл терилари бўлган. Германиянинг 6 та фирма вакиллари Бухоро амирлигида бўлиб, жами хос бўлган қорақўл териларининг 3/1 фоизини сотиб олганликлари кўрсатиб ўтилган.[3] Бу даврда Лейпциг шаҳри қорақўл териларини қайта ишлайдиган жаҳон маркази саналган.[4] Чоржўй ва Янги Бухоро (Когон)да жун тозалайдиган махсус заводлар бўлиб ишлов берилган қўй терилари Львов ва Ригага экспорт қилиниб, шу ердан Германияга жўнатилган.

Савдо мунособатларида немис ва француз фирмаларининг роли катта бўлиб, жумладан немис фирмаси хисобланган Герарт ва Гей акционерлик жамияти ссуда берган ҳолда юкларни ва товарларларни ташишда муҳим роль ўйнаган.

Луи Зальи фирмаси Марказий Осиёдан Германияга ҳар йили 6 вагон ҳажмда ширинликлар ишлаб чиқаришда зарур бўладиган турли гиёҳларнинг илдизларини жўнатиб турган бўлиб, бу 650 пудни ташкил этган. Бу ишда Дюр Шмид фирмаси ҳам ўзини намоён қилган.

Бухоро амирлигидан Франциянинг турли шаҳарларига биринчи навбатда майизнинг турли хил навлари (сорт) олиб борилган. Алоҳида талаб қилинадиган бошқа товар тури писта ҳисобланган[5] Амирлик ҳудудида етиштирилиб, нафақат ички бозорда, балки ташқи савдода ҳам эътироф этилган маҳсулотлардан бири пилла саналган. Саъноат хомашёларидан саналган пилла маҳсулоти асосан Марсель шаҳрига олиб борилган . Нафақат пилла, балки ипак қурти уруғи ҳам хорижга олиб борилган.

Этнограф олима О.А.Сухарева[6] бунга аниқлик кирита туриб Хикмати Кинос Марселга 90 вагон пилла маҳсулоти олиб бориб ундан 50 вагони унинг мулки бўлганлигини, 40 вагони эса Мирзо Мухиддиновнинг мулки бўлганлигини, бу товарларни ташишда савдогар Мирза Сирожжиддин Ҳаким ҳам иштирок этганлигини қайд этади

Бундан ташқари Бухородан Марсель шаҳри .бозорларига 5000 пуд бошқа ҳар хил озиқ-овқат маҳсулотлари олиб борилиб бу маҳсулотлар ўзининг таъм-сифатларига кўра юқори баҳоланган. Ҳатто шунга ўхшаш Америка товарларидан устун турган.[7]

Биргина 1913 йилда Европа мамлакатларига ипак калавасининг 4.000 пуди, шу жумладан 3.000 пуд ипак пилласи Италиянинг Генуя шаҳрига олиб борилган. Бу шундан далолат берадики пилла мамлакатнинг асосий импорт товари ҳисобланган. Шунингдек Мирза Сирожжидин Ҳаким Милан шаҳрига катта миқдордаги пиллани олиб борганлиги қайд этилади.

Бухоронинг юқори сифатли тўқилган гиламлари хориж бозорларини ўзига жалб қилиб Европа ва Американинг бозорларида катта обрўга эга бўлган. Бу товар шаклининг турли мамлакатларда экспорти 10.000 пудни ташкил қилиб ундан 75 ёки 7.500 пуди бу бозорларга тўғри келган.Америка бозорларига олиб борилган товарлардан яна бири жун ҳисобланган. Бухоро амирлигидан

экспортга жўнатилган жуннинг 50 фоизи ёки 50.000 пуди Америка ва Англия бозорларига тўғри келади.[8]

Шундай қилиб Бухоро амирлигининг Европа ва Океан ортига экспорти 2.295минг ёки қуйидаги экспорт қилинадиган товарларнинг 6.5 фоизини ташкил қилган.

Пахта ёғи- 32.000 сўмга (рубль)

Кунжара – 32.000 сўмга

Жун -45.000 сўмга

Қорақўл тери-100.000 сўмга

Гидамлар-750.000 сўмга

Пилла ва ипак

курти уруғи -600.000 сўмга

Ширинликлар тайёрлаш

учун илдизлар - 3312.000 сўмга

Бухоро амирлигида ғарб мамлакатлари билан савдо алоқаларининг ривожланиши рус товарларининг ғарбий Европа саноат моллари билан рақобатини кучайтирди.[9] Бундай ҳолат рус саноатчиларини ташвишга солиб қўйди. Россия ҳукумати Бухоро амирлиги билан 1891-1894 йилларда ўзаро музокаралар олиб борди.1894 йилда Петербургда ўтказилган кенгашда Бухоро ва Хивада рус божхоналарини қуриш ва Ўрта Осиёнинг бошқа ҳудудларида ҳам унинг филиалларини ташкил қилишга келишиб олинди. 1894 йил охири 1895 йил бошларида Қарши, Калиф, Ғузор ва Паттахисор божхоналари очилди. Бухорода 1895 йил 1 январдан биринчи рус божхонаси иш бошлади[10] Шу йилдан Бухоро амирлиги Россиянинг савдо тизимига киритилди. Амирликнинг божхона тизимига кириши ўз навбатида ташқи савдода маълум даражада Шарқ

ва Ғарб давлатларидан яккаланиб қолишига олиб келди. Чунки Бухоро амирлигида Ғарбий Европа товарларини киритилишига чек қўйилди.

Маълумки, дастлаб киритиладиган ва чиқариладиган товарлар учун амирликда бож эмас закот олиш белгиланган эди. 1872 йил 1 апрелда Туркистон генерал-губернаторлиги таркибида Закот бошқармаси ташкил этилиб, 1874 йил 10 декабргача ўз фаолиятини олиб борган. 1895 йилдан Туркистон Закот бошқармасининг тугатилиши туфайли ўлка 1881 йилгача божхона назоратидан четда қолади. Вужудга келган бу вазият Россия империяси ҳукуматини таҳликага солиб қўйган эди..

XIX асрнинг охиридан бошлаб Ғарбий Европадан Бухорога саноат товарларини олиб кириш тақиқланган бўлса ҳам барибир бу мамлакатлардан 100.000 миқдордаги сўмга, барча импортнинг 0.2 фоизини ташкил қилган ҳолда турли хил товарлар олиб кирилган. Чунки Буюк Британия, Германия, Франция, АҚШ каби мамлакатлар Бухоро амирлиги билан савдо алоқаларининг ривожланишидан манфаатдор эдилар. Бу даврда немис фирмалари қорақўл терини ҳар йили ўртача 100.000 дона атрофида амирлик сарҳадларидан олиб ўтишган. Чет эл фирмалари саналган Торрер, Килин, Рейхенштейн каби фирмалар Бухоро ҳукуматига қўшимча солиқ тўлаш шарти билан ўз вакиллари орқали қорақўл тери савдоси билан шуғулланганлар. Бухоро ҳукумати молия вазирлиги билан келишган ҳолда чет элга чиқариладиган қорақўл терининг ҳар 10 донасига 5 рубль миқдорда бож олиш жорий қилинди. Торер немис савдо уйининг Бухородаги бўлими Дюршмид Варонов раҳбарлигида фаолият олиб борган. 1914 йилнинг 12 майида амирнинг ёзги қароргоҳи Мохи-Хосада амир билан қорақўл тери ва тери маҳсулотлари сотиш ва сотиб олишга келишиб олинган.[11] Кейинчалик Россиянинг иқтисодий чоралари натижасида Бухоро амирлигининг ички ва ташқи савдоси тўлиқ Россия томонидан назорат қилинадиган бўлган.

Хуллас, Бухоро амирлигининг иқтисодий ҳаётида Европа ва Америка мамлакатлари билан савдо алоқалари муҳим ўрин эгаллаб, савдо-сотиқ мунособатларини ривожлантиришда хизмат қилган.

Адабиётлар.

1. Сухарева О.А. Бухара XIX начало XX вв.М.1966.С-241
- 2.Ремез.И.А. Внешняя торговля Бухары до мировой войны.Т.1922
3. Туркестанский туземная газета.1904г 23апрел N16 Бухарский коракул Нижегородской ярмарке.
4. Ремез.И.А Кўрсатилган асар.С-21.
- 5.Логофет.Л.Н. Страна без правия.С-86.
- 6.Сухарева О.А. Бухара XIX начало XX вв М.1966.С-250
7. Ремез.И.А Кўрсатилган асар.С-21.
8. История Бухарской и Хорезмской Народной Советских Республик.Москва. Наука.1971,С-40.
- 9.Тўхтаматов Т Россия и Бухарских эмират в начале XXв-135
- 10.Ахмеджананова.З.К. Железнодорожная строительства в Средней Азии и Казахстане (конце XX –начало XXвека) Т.Фан.1984 С-136.
- 11.Уз.Р.М.Д.А.И-3 жамгарма,2 руйхат,101-иш 144 варақ.

СОВЕТ ҲУКУМАТИ ЙИЛЛАРИДА БУХОРОДА АВТОТРАНСПОРТ МУАММОЛАРИ

Мажидов Жўрабек
*БухДУ, Жаҳон тарихи
кафедраси ўқитувчиси.*

Жумаева Нилуфар. Мусулмон ренессанси – Шарқ тамаддуни жавохир....	72
Зойиров Фирдавс. Ўзбекистон - Ҳиндистон: ўзаро муносабатларни ривожлантириш ва узоқ муддатли истиқбол.....	76
Ибрагимов Раҳмон. Чирчиқ микроҳасининг антропоген ўзлаштириш тарихидан.....	81
Иноятлов Сулаймон. Жаҳоний шухрат соҳиби бўлган жадидлар сардори.....	86
Йўлдашев Абдували. XX аср бошларида Туркистон ёшларининг Туркияда таълим олишига доир.....	92
Йўлдошев Акмал. Марказий Осиёдаги ўзбекларининг матбуот органлари фаолияти.....	97
Каримов Сухроббек. Краткий обзор на взаимоотношения Узбекистана и движения “Талибан”, на фоне захвата талибами власти в Афганистане в 2021 году.....	101
Каримова Феруза. Дунё илмида “Авесто” ва олов култига алоқадор қарашларнинг этник ва анимистик талқинлари.....	105
Қаюмов Тошпўлот. Умумтаълим мактабларида гуманитар фанларни ўқитишда хорижий нашрлардан фойдаланишнинг педагогик аҳамияти.....	107
Қудратов Шухрат. Бухоро амирлигининг Европа ва Америка мамлакатлари билан савдо алоқалари.....	111
Мажидов Жўрабек. Совет ҳукумати йилларида Бухорода автотранспорт муаммолари.....	116
Мамахонова Нуразимхон. Ўзбекистон – Германия: самарали алоқаларнинг кенг истиқболлари.....	122
Махмудов Акмал. Усмонхўжа Пўлатхўжаев ва турк сиёсий арбоблари.....	127
Мирзааҳмедова Гулшаной. Қўқон матбаа мактаби ва унинг тарихимизда тутган ўрни хусусида.....	130
Мирзаев Ғулом. Янги Ўзбекистон ташқи сиёсатида “Марказий Осиё руҳи”..	139
Ўрзоев Шарифжон. БХСР-Туркия Республикаси ҳамкорлик масалалари	